

tat que tot lo món enlumineren», f° 161v2; veg. en el gloss. d'aquesta obra (s. v.) i en la gramàtica (pàgines 56, 66) exemples dels altres usos i formes del mot; de les diverses accs. i matisos es trobarà un abundant repertori de testimonis allà i en els *DAG* i *AlcM*.

N'hi afegiré pocs, dels més notables. De l'antic participi *cregut* (format analògicament damunt un més arcaic perfet *crec*, prolongament fonètic del perfet llatí *CRĒVIT*) n'hi ha força dades en la gramàtica de les *Vides*; freqüent encara en Desclot: «tro que-ls infans, 10
fils del rey Tibaut, foren tan *creguts* que per éls metes saberen governar lur terra» (§ 50, *NCL*, II, 158.2); en tornar de la seva audaç cavalcada a Bordeus i pels Pirineus occidentals, el gran rei era «magre e negre de la calor del soley, e la barba qui li fo molt *creguda*» 15
(§ 103 III, 149.8); també com a transitiu amb els sentits de 'augmentar' i 'reforçar': «que no aguéssem res conquestat ne *cregut* a la vostra senyoria» (§ 88 III, 92.6); «volien-se cuytar, per tal que, abans que fossen *creguts* de gent e de socós, los haguessen vençuts e 20
desbaratats» (ed. Buchon, 38); també 'augmentar' en doc. ross. de 1317 «que leuda no sia *creguda* ni posada» (*InuLC*), però aviat es generalitzà la forma analògica i moderna *crecut*, que és ja la que usa el *Boeci*, i la que reemplaça el *cregut* del ms. més arcaic P en el 25
ms. B de les *VidesR* en els ff^o 9v1 i 236r2 (n. 8).

Altra forma d'aquest tipus, i en l'acc. 'augmentar', trobem en els *Usatges*: «moneda d'or --- no *crega* en eram ni minve en or» (87). Partint d'aquesta acc. de vegades s'arribava a 'sorgir, sobrevenir' (<'afegir-se-li a algú una cosa') en la llengua més arcaica: «reys als 30
autres avars / e larchs a si, pauc val: e si-l *creix* grans afars / laxar-l'an a cabal» ('tot sol, sense ajuda'), Guillem de Cervera (*Proverbis*, 964c, i algun altre pasatge). El molt arcaic perfet *cric*, *creguist*, *crec*, *cregren*, etc., ja havia estat substituït per *cresc*, *crequist*, *cresc*, *crescren*, i aviat *cresequeren*, en la major part dels textos medievals, fins i tot del S. XIII, com les *VidesR*, però encara en quedà (potser per influència de vellissims textos hagiogràfics) algun testimoni força 40
més tard: «Sancta Maria Magdalena, trenta anys tota nua féu penitència, e *cregueren* los cabells, que la cobrien», StVicentF (*Quar.*, 206.134), per més que el mateix sant ja emprava també les formes analògiques, en el tema de perfet: *creixqué* (*Quar.*, 119.154), 45
«per tal que la pena no li *crexqués*» (*Serm.* I, 275.27).

Aplicat als corrents d'aigua engruixits per les pluges és sobretot modern, però ja apareix en JRoig («lo Nil *creixqué* / regant jovades / lunny, set jornades», *Spill*, v. 11513), i avui en ambients lingüístics molt 50
purs: «dels regnes que venceres alguna nau, rumbosa / llaurant la mar que 't colga, *crexcuda*, ay, ab mon plor, / ab la dent de ses àncores arrancarà la llosa, / perquè un marisc me robe la bresca de ton cor», «y *creix* y, afamat monstre, rugint, la catarata / atrau 55
d'Etrúria y Xipre, les aygues cap ençà / --», *Atl.* (226, 184); «lo riu é *crecut*» 'té una avinguda o revinguda' Tavascan (1935).

Si l'evolució fonètica del nostre mot hagués estat enterament regular hauríem de tenir la pronúncia 60

creixer a les Illes i *creixer* en català oriental (formes que no sé que hagin sobreviscut enlloc) com a resultat de la ē llarga llatina (cf. *merèixer*, *parèixer*, etc.), però la influència de verbs d'estructura i sentit semblants, com *néixer*, *péixer*, féu que s'hi introduís un vocalisme analògic; car, especialment *néixer* i *creixer*, formaven una parella de sentit inseparable.

DERIV.: *Creix* m. 'augment, engrandiment': «si la dita barca serà major e costarà més que no -ls haurà fet entenen, los dits bons hòmens hi deven haver la dita part que li prometeren de fer, tot enaxí com si li havien fet compliment en tot aquell *creix* que ell fet haurà», *Consolat*, § 238 (ed. Pard., p. 321); un altre del S. XIV, en el *Brev. d'Amor* cita el *DBal.*; antigament apareix l'acc. jurídica 'escreix': «casat, defunt, / may fon trobat / amonedat: / la viuda amaga; / ultra axò -s paga / del *creix* e dot, / com millor pot», JRoig (*Spill*, 6871); mot que circulava també en llengua d'oc, particularment el gascò antic amb el matís de 'producte o prole ramadera': «las dites [h]égoes que, cum lo *crexs* qui de aqueres salhirà, pusquen péixer», a. 1475 (*Cart. d'Ossau*, p. 176). *Creixa*. *Creixedor*. *Creixement* [Llull, *CostTort.*, però llavors en general en la variant *creiximent*; exs. medievals *DBal.*]. *Creixent* adj. [Llull; Verdager, *Atl.*, 30]; 'creixença' [1617, MAgustí] «la noia *bleda* --- el seu fruit es neulirà com el de l'arbre corgelat en el seu *creixent*, i sota la crosta piadosa del gesto i de la cara, els cucs s'hi cabdellaran llefiscosos», PCoromines, *La Vida Austera* (I, vii, ed. pri., p. 85, O. C., 689b6), «axí com els arbres en el seu *creixent*, deixen escorxa, fulles i branques mortes, així la humanitat deixa en el seu camí partícules d'ella definitivament fixades, homes que no prosperaran», id., id. (rv, § 5, p. 288; comprovats tots dos en l'autògraf); 'fase creixent de la lluna' (usual fins al límit aragonès: *el krejshén*, a Cercuran del Turbó, 1965); 'llevat, rent', tort. (Mestre Noè, *Giripigues*, 210; encara que no tinc notícia que s'emperi en terra valenciana, potser es féu en altre temps, car *creciente* m. s'usa amb aquest sentit a Múrcia (Ga. Girona) i a les muntanyes d'Almeria (1937). *Creixentes*.

Creixidera; *creixidora*; *creiximoni* [1617-1678, *DAG*, llavors a Bna., però avui no hi és conegut; *creiximoni* «aument» eiv., PzCabrero, *Atl.*]; *creiximònia* Ss. XVI-XVII 'espècie d'usura', *DAG*. *Creixull* mall. 'brot', 'tany' (*BDLC* VIII, 190).

Acrèixer ant. [1599; *DAG*, 1704], pres del ll. *acrescère* 'augmentar'; *acreiximent* [S. XIV, *DAG*].

Concret adj. [1803, Belv.; substantivat com a terme filosòfic, Llull], pres del ll. *concrētus* 'espès, condensat, compacte', participi de *concrecère* 'creixer per aglomeració', 'espesseir-se, endurir-se'; *concretar* [1803, Belv.]; *concreció* [Lab. 1839; com a terme de física, 1911-32, Fontserè, *CiFiNat.*], ll. *concretio*, -nis, 'agregació', 'matèria'; *concrecionar*; *concretosa* [*DFA.*]; *concretació*.

Decreixer [1868, *SLitCosta*], ll. *decrecere*, però tant en cat. com el cast. *decrecer* [c. 1770] deuen ser calcs del fr. *décroître*, que sempre ha tingut ús més